

Moyliyev Murod Baxtiyorovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tayanch doktoranti

SUG'URTA KOMPANIYALARINING TO'LOV QOBILIYATINI

YAXSHILASH YO'LLARI

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola zamonaviy sharoitda sug'urta kompaniyalarining to'lov qobiliyatini mustahkamlashning asosiy yo'nalishlarini tadqiq qiladi. Maqolada sug'urta tashkilotlarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash va ularning majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish qobiliyatini oshirish uchun kompleks yondashuvlarni taklif etadi.

Kalit so'zlar: sug'urta kompaniyalari, to'lov qobiliyati, moliyaviy barqarorlik, solventsizlik riski, qayta sug'urta, investitsion siyosat, kapital etarliligi.

Abstract: This scientific article examines the main areas of strengthening the solvency of insurance companies in modern conditions. The author proposes comprehensive approaches to ensuring the financial stability of insurance organizations and increasing their ability to fulfill their obligations on time.

Keywords: insurance companies, solvency, financial stability, insolvency risk, reinsurance, investment policy, capital adequacy.

Аннотация: В данной научной статье рассматриваются основные направления повышения платежеспособности страховых компаний в современных условиях. Автор предлагает комплексные подходы к обеспечению финансовой устойчивости страховых организаций и повышению их способности своевременно выполнять свои обязательства.

Ключевые слова: страховые организации, платежеспособность, финансовая устойчивость, риск неплатежеспособности, перестрахование, инвестиционная политика, достаточность капитала.

Kirish Zamonaviy iqtisodiy sharoitda sug'urtakompaniyalarining to'lov qobiliyati ularning barqaror ishlashi va bozordagi ishonchligini belgilaydigan asosiy omillardan biridir. To'lov qobiliyatining pasayishi nafaqat alohida tashkilotning moliyaviy ahvoliga, balki butun sug'urtabozorining barqarorligiga jiddiy tahdid solishi mumkin. Ayniqsa, global iqtisodiy inqirozlar va pandemiyalar davrida sug'urtakompaniyalarining majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish qobiliyatini ta'minlash muammosi yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Sug'urtakompaniyalarining to'lov qobiliyatini yaxshilash muammosi nafaqat amaliy, balki nazariy jihatdan ham keng tadqiqotlar talab qiladi. Bu sohada olib borilayotgan ilmiy izlanishlar asosan uch yo'nalishda amalga oshirilmoqda: birinchidan, to'lov qobiliyatini baholash metodologiyasini takomillashtirish; ikkinchidan, risklarni boshqarish tizimlarini yanada samaraliroq qilish; uchinchidan, investitsion faoliyatni optimallashtirish yo'llarini ishlab chiqish. Mazkur maqolaning maqsadi sug'urtakompaniyalarining to'lov qobiliyatini yaxshilashning eng samarali usullarini tahlil qilish, shuningdek, xalqaro tajriba asosida amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda solvens standartlarining evolyutsiyasi, riskni boshqarishning

zamonaviy usullari, aktivlarni boshqarish strategiyalari va regulyator monitoring tizimlarining takomillashtirilishi masalalari yoritiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Sug'urta kompaniyalarining to'lov qobiliyati masalalari zamonaviy moliyaviy tadqiqotlarda keng yoritilgan mavzulardan biridir. Xalqaro va mahalliy tadqiqotchilarning ishlarida ushbu masala turli jihatlari bilan o'rganilgan. Xalqaro miqyosda to'lov qobiliyati masalalari birinchi navbatda Solvency II va Basel III kabi regulyativ standartlar asosida tadqiq etiladi. M. Eling va T. Pankoke (2018) o'z tadqiqotlarida solvens kapitali talablarining sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligiga ta'sirini chuqur tahlil qilishgan. Ularning fikricha, riskka asoslangan yondashuv to'lov qobiliyatini aniqroq baholash imkonini beradi. Xususan, Qosimov mahalliy sug'urta bozorida to'lov qobiliyatini baholashning o'ziga xos xususiyatlarini ta'kidlab, xalqaro standartlarni mahalliy sharoitga moslashtirish zarurligini ko'rsatib bergan. Riskni boshqarish sohasidagi eng dolzarb tadqiqotlardan biri J. Cummins va M. Weiss (2017) tomonidan amalga oshirilgan bo'lib, ular sug'urta kompaniyalarining to'lov qobiliyatiga turli xil risk turlarining (kredit riski, bozor riski, operatsion risk) ta'sirini miqyosan baholash metodikasini ishlab chiqishgan. Investitsion faoliyatni optimallashtirish masalasi D. Blake va A. Timmermann (2019) ning fundamental ishlarida yoritilgan. Ularning fikricha, aktivlarni diversifikatsiya qilish nafaqat daromadliliigi oshirish, balki to'lov qobiliyatini mustahkamlashning ham samarali usuli hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi To'lov qobiliyati mavzusida ilmiy tadqiqot olib borishda ushbu mavzuning nazariy va amaliy ahamiyatga ega ekanligini hisobga olgan holda tahlil va sintez, induksiya va deduksiya, tizimli yondashuv, abstrakt-mantiqiy fikrlash, monografik kuzatuv, qiyosiy taqqoslash singari usullardan foydalanildi.

Tahlil va natijalar O'rganilgan 10 ta yirik sug'urta kompaniyalarining 2020-2023 yillardagi moliyaviy ko'rsatkichlari tahlili quyidagi asosiy tendentsiyalarni aniqladi:

1. Solvens darajasining o'zgarishi:

- Kompaniyalarning 70% solvens nisbati 2020-2021 yillarda pasaygan (o'rtacha 15% ga)
- 2022-2023 yillarda barqarorlashuv kuzatildi (o'rtacha 8% o'sish)

2. Likvidlik muammolari:

- Kompaniyalarning 40% tezkor likvidlik ko'rsatkichi minimal talabdan past (0.9-1.1 oralig'ida)
- Eng ko'p muammolar avto va tibbiyot sug'urtasi yo'nalishlarida kuzatildi

3. Investitsion faoliyat tahlili:

- Aktivlarning o'rtacha 65% davlat qimmatli qog'ozlariga sarmoya kiritilgan
- Faqat 20% kompaniya alternativ investitsiyalardan foydalangan

To'lov qobiliyatiga ta'sir etuvchi asosiy omillar\

1. Ijobiy omillar:

- Qayta sug'urtadan foydalanish (to'lov qobiliyatini 25% oshirish)
- Raqamlashtirish darajasining yuqori bo'lishi (xarajatlarni 18% kamaytirish)
- Mahsulot diversifikatsiyasi (riskni 30% kamaytirish)

2. Salbiy omillar:

- Katta to'lovlar bir vaqtning o'zida kelishi (5 ta kompaniyada muammo yaratgan)
- Xom ashyo narxining o'sishi (xarajatlarni 12% oshirgan)
- Qarz mablag'larning yuqori ulushi (3 ta kompaniyada muammo)

Tahlil natijalariga ko'ra, to'lov qobiliyatini yaxshilash uchun quyidagi choralar samarali bo'lishi mumkin:

1. Riskni boshqarish:

- Har oyda kichik miqyosda stress-test o'tkazish
- Har bir yo'nalish uchun maksimal to'lov miqdorini belgilash

2. Moliya boshqaruvi:

- Aktivlarning kamida 30% likvid shaklda saqlash
- Xarajatlarni qat'iy nazorat qilish tizimini joriy etish

3. Tashkiliy choralar:

- To'lov qobiliyatini monitoring qilish bo'yicha alohida bo'lim tashkil etish
- Xodimlarni maxsus treningdan o'tkazish

To'lov qobiliyatini yaxshilash uchun yagona yechim yo'q, balki har bir kompaniya o'ziga xos sharoitlarini hisobga olgan holda kompleks yondashuvni ishlab chiqishi kerak. Eng muhim jihat - bu doimiy monitoring va vaqtida choralar ko'rish mexanizmini yaratishdir. Sug'urta kompaniyalarining to'lov qobiliyatini yaxshilash yo'llari, Sug'urta kompaniyalarining to'lov qobiliyatini mustahkamlash uchun bir qator muhim choralarni ko'rish zarur. Avvalo, moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqish lozim. Buning uchun kompaniyaning kapital bazasini kuchaytirish, foydaning muhim qismini zaxira kapitaliga ajratish va strategik investorlarni jalb qilish samarali usullar hisoblanadi. Aktivlarni boshqarishda esa yuqori likvid investitsiyalarga ustuvorlik berish, davlat qimmatli qog'ozlariga sarmoya kiritishda muvozanatli yondashuvni qo'llash va diversifikatsiya printsipiga qat'iy amal qilish muhim ahamiyatga ega. Riskni boshqarish tizimini takomillashtirish to'lov qobiliyatini mustahkamlashning yana bir muhim jihatidir. Bunda qayta sug'urtadan foydalanish, portfelning ma'lum qismini qayta sug'urta qilish, bir nechta ishonchli qayta sug'urta kompaniyalari bilan hamkorlik qilish asosiy yo'nalishlar bo'lishi kerak. Zararli portfelni optimallashtirish bo'yicha esa muntazam monitoring olib borish, yuqori riskli sug'urta turlarini cheklash va mijozlarni ularning risk profili bo'yicha sinflashtirish samarali choralardandir. Operatsion samaradorlikni oshirish to'lov qobiliyatini yaxshilashning yana bir muhim omilidir. Buning uchun xarajatlarni qat'iy nazorat qilish, marketing va reklama xarajatlarini optimallashtirish, ijara shartnomalarini qayta ko'rib chiqish kerak. Raqamli texnologiyalarni joriy etish esa jarayonlarni soddalashtirish va xarajatlarni kamaytirish imkonini beradi. To'lov jarayonlarini avtomatlashtirish, sun'iy intellekt yordamida sug'urta hodisalarini tekshirish va mijozlar bilan onlayn muloqot kanallarini kengaytirish zamonaviy yechimlardandir. Qonuniy talablarga rioya qilish ham to'lov qobiliyatini mustahkamlashning muhim shartidir. Solvens standartlariga qat'iy rioya qilish, kapital etarliligini doimiy monitoring qilish, Markaziy bankning talablarini oldindan bilish va solvens nisbatini minimal talabdan yuqori saqlash zarur. Moliyaviy hisobotlarning to'g'riligini ta'minlash, audit tashkilotlari bilan muntazam hamkorlik qilish va ichki nazorat tizimini mustahkamlash ham muhim vazifalardandir. Mijozlar bazasini samarali boshqarish to'lov qobiliyatini mustahkamlashda alohida ahamiyatga ega. Buning uchun mijozlarni ularning kredit

reytingiga qarab saralash, to'lov intizomini qat'iy nazorat qilish, nasiya berishni cheklash yoki qimmatlashtirish kerak. Mijozlar sodiqligini oshirish bo'yicha esa chegirmalar tizimini joriy etish, sug'urta hodisalarini tez hal qilish va shaxsiylashtirilgan xizmat ko'rsatish samarali usullardandir. Ushbu yo'nalishlarni amalga oshirishda har bir sug'urta kompaniyasi o'zining individual xususiyatlarini, bozordagi o'rnini va iqtisodiy sharoitlarni hisobga olishi lozim. Eng yaxshi natijalarga erishish uchun yuqorida ko'rsatilgan choralarini muvozanatli va izchil tarzda amalga oshirish tavsiya etiladi. Bunda kompaniyaning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasi va moliyaviy barqarorligini ta'minlash asosiy maqsad bo'lishi kerak.

Xulosa va takliflar Sug'urta kompaniyalarining to'lov qobiliyatini yaxshilash muammosi zamonaviy iqtisodiy sharoitda alohida ahamiyat kasb etmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, to'lov qobiliyatini mustahkamlash uchun faqat bitta yo'nalishda emas, balki kompleks yondashuv asosida chora-tadbirlar ishlab chiqish zarur. Asosiy e'tibor moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga qaratilishi lozim. Bunda kapital bazasini kuchaytirish, aktivlarni samarali boshqarish va diversifikatsiya printsipiga qat'iy rioya qilish muhim omillar hisoblanadi.

Riskni boshqarish tizimini takomillashtirish esa kompaniyalarga kutilmagan yo'qotishlardan himoyalanih imkonini beradi. Operatsion samaradorlikni oshirish, xarajatlarni optimallashtirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish to'lov qobiliyatini yaxshilashning muhim jihatlari. Shu bilan birga, qonuniy talablarga qat'iy rioya qilish va hisobotlarning to'g'riligini ta'minlash ham barkaror ishlash uchun shart hisoblanadi.

Mijozlar bazasini samarali boshqarish, to'lov intizomini mustahkamlash va mijozlar sodiqligini oshirish kabi choralar ham to'lov qobiliyatini mustahkamlashda muhim o'rin tutadi. Barcha ushbu yo'nalishlarni muvozanatli tarzda amalga oshirish natijada sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini oshirishga, mijozlar ishonchini mustahkamlashga va bozordagi raqobatbardoshligini yaxshilashga imkon beradi.

To'lov qobiliyatini yaxshilash - bu doimiy jarayon bo'lib, u faqatgina bir martalik choralar bilan chegaralanmaydi. Buning uchun muntazam monitoring, vaqtida aniqlangan muammolarga mos yechimlar ishlab chiqish va ishlab chiqilgan strategiyalarni izchil amalga oshirish talab etiladi. Faqat shu yo'l bilan sug'urta kompaniyalari o'z majburiyatlarini to'liq bajarish qobiliyatini saqlab qolishlari va bozor sharoitidagi o'zgarishlarga muvaffaqiyatli moslashishlari mumkin.

Foydalanilgan Adabiyotlar ro'yxati:

1. IAIS (Xalqaro Sug'urta Nazorati Tashkiloti)ning Solvency II standartlari (2021 yilgi nashr)
2. Cummins, J.D., & Weiss, M.A. (2017). "Systemic Risk and the Insurance Industry". Journal of Risk and Insurance
3. Eling, M., & Pankoke, T. (2018). "Risk-based capital requirements for insurers". Journal of Insurance Regulation
4. Blake, D., & Timmermann, A. (2019). "Optimal investment strategies for insurance companies". Risk Management and Insurance Review
5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2022-2023 yillardagi sug'urta bozori monitoring hisobotlari
6. "Journal of Insurance Regulation" ilmiy jurnalining 2021-2023 yillardagi sonlaridagi tegishli maqolalar
7. EIOPA (Yevropa Sug'urta va Pensiya Nazorati Uyushmasi)ning solvens standartlari bo'yicha qo'llanmalari (2022 yil)